

І вже чую у відповідь його усміхнений голос, відчуваю ту невимовну енергію, що миттєво запалює всіх довкола. Здається, варто лише почути його кілька слів – і світ знову стає яснішим, упорядкованим, наповненим сенсом і натхненням до праці. І саме це – найбільший дар Учителя, який у змозі перетворити знання на життя, а життя – на незгасне джерело світла...

З глибокою повагою та любов'ю, Ваша вдячна учениця...

ТВОРЧИСТЬ – ЗАПОРУКА НАУКОВОГО ДОВГОЛІТТЯ !

Вячеслав Борисов,

доктор юридичних наук, професор,

академік НАПрН України,

радник при дирекції Науково-дослідного інституту

вивчення проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса НАПрН України

Моє знайомство з Володимиром Васильовичем Голіною відбулося ще в далекому 1970 році, коли після закінчення Харківського юридичного інституту (тепер – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), я вступив до аспірантури на кафедру кримінального права. Попередньо, ще студентом, я мав певне уявлення про

колектив цієї кафедри, яку на той час, та ще багато років потому, очолював Володимир Володимирович Сташис – видатний юрист, учений, педагог і організатор вищої юридичної освіти в Україні, 100-річчя з дня народження якого відзначила юридична громадськість у цьому році (10.07.1925 р.).

За поточну роботу на кафедрі відповідав професор Марко Ігорович Бажанов – не менш знаний фахівець у галузі кримінального права та кримінального процесу, якого керівництво Харківського юридичного інституту (далі – Інститут) призначило куратором наукового студентського товариства, головою якого тоді був я. А, отже, починаючи з 1968 року, я більш-менш регулярно приходив на кафедру до М. І. Бажанова для обговорення з ним повсякденних питань, пов'язаних із діяльністю студентської наукової громади.

Кафедра розташовувалася в кімнаті № 18, в якій також розміщувалася нещодавно створена кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права. Її першим завідувачем був доцент Леонід Миколайович Сугачев, лекції якого із Загальної частини кримінального права я слухав, будучи студентом другого курсу у 1968 році.

Кафедра кримінального права приваблювала молодим поколінням науковців та аспірантів, які прийшли на кафедру наприкінці 60-х рр. ХХ століття. Це викладачі В. Я. Тацій, В. А. Ломако, А. О. Пінаєв, які на той час вже захистили канди-

датські дисертації, та аспіранти – Ю. М. Шангін, В. П. Тихий, В. В. Голіна, М. І. Панов. Привертало увагу й те, що всі вони мали стаж практичної роботи. Більшість із них раніше працювали в органах прокуратури. На мій погляд, практичний досвід надавав їм значну перевагу перед науковцями-початківцями, які вступили до аспірантури одразу після закінчення вишу. Аспіранти із практичним досвідом бачили предмет наукового дослідження значно ширше, ніж ті, чиї розвідки проблемних питань напочатку спиралися на обмежену сферу наукових знань (у моєму випадку – на теорію кримінального права).

Серед аспірантів старшого покоління (відносно мене) маю увагу привернув Володимир Васильович Голіна – на той час аспірант другого року денної форми навчання. Володимир Васильович був як тоді, так і зараз, люб’язною, вельми комунікабельною людиною з доброзичливою посмішкою, що вже само собою слугувало своєрідною візитівкою його зовнішнього «я». Мене особливо зацікавило те, що перед вступом в аспірантуру він працював з 1962 по 1968 рік адвокатом у м. Кременчук Полтавської області, що було цілком достатнім для набуття практичного досвіду. І хоча у своїх розповідях він частіше згадував курйозні епізоди з роботи слідчим міліції у м. Ленінграді у 1959–1962 роках, однак, у колі аспірантів його сприймали все ж як колишнього адвоката. А це, відверто кажучи, викликало

при спілкуванні з ним з боку деякого з аспірантів, колишніх працівників прокуратури, певну напругу. Мабуть, давалися взнаки спогади про неприємні ситуації, що виникали у них у процесі роботи над кримінальними справами, які були ініційовані кимось із адвокатів.

У мене ж було зовсім інше ставлення до адвокатської професії – я її певною мірою романтизував. Ще до вступу в Інститут зачитувався промовами відомих російських адвокатів ХІХ – початку ХХ століття, а саме: П. А. Александрова, М. П. Карабчевського, Ф. Н. Плевака, В. Д. Спасовича та інших. Мені здавалося, що саме вони у своїх блискучих виступах віддзеркалювали людське прагнення до справедливості, а тому моє уявлення про професію адвоката формувалося крізь призму промов цих видатних постатей минулого.

Ще однією важливою рисою, яка зближувала мене з Володимиром Васильовичем, було й те, що певний час він мешкав у місті Житомирі – рідному для мене місті, де навчався у школі № 5, яку закінчив у 1953 році. Цю школу я добре пам'ятаю: вона була розташована на перехресті вулиці Карла Лібкнехта (тепер – вулиця Перемоги) та провулка Котляревського (тепер – вулиця Олександра Кловського). Юнаком я був у цій школі декілька разів на різноманітних розважальних заходах. На той час школа являла собою дещо непривабливу ззовні будівлю, яку було облаштовано під заклад

освіти у 1921 році. У 1988 році, коли Володимир Васильович працював у Харкові викладачем Інституту, основні навчальні площі якого розміщувалися у чудовій для здобуття освіти будівлі, спорудженій за проектом видатного харківського архітектора О. М. Бекетова, школа № 5 в Житомирі отримала нове приміщення, яким нині пишуться житомиряни. У 2022 році їй було надано статус ліцею.

Однак Володимир Васильович у своїх спогадах про життя в Житомирі мало згадує про шкільні будні. Йому більш подобається вести мову про Житомир як про затишне, спокійне місто з польським, як він часто підкреслює, «присмаком». І це не випадково, адже впродовж своєї історії Житомир значний час, починаючи з 1569 року, входив до складу Речі Посполитої. Поворотним моментом у становленні Житомира як адміністративного та культурного центру сходу польської держави став 1667 рік, коли за умовами Андрусівського перемир'я Київ відійшов до Московського царства, а Київський громадський і земський суди були перенесені до Житомира, який надалі також став адміністративним центром Київського воєводства Речі Посполитої. У 1795 році, вже після третього поділу Польщі, землі Київського воєводства разом із Житомиром увійшли до складу Російської імперії і завдяки наявності облаштованих попередньою владою адміністративних будівель це місто

з 1797 року стало центром новоствореної Волинської губернії. Варто зазначити, що понад 200-річне перебування Житомира в складі польської держави, а до цього Великого князівства Литовського, залишило помітний слід в архітектурі, культурі та побуті міста. Польська культура вплинула на мову, звичаї та традиції жителів Житомира. У містах колишньої Київської Русі, у тому числі й Житомирі, мовою спілкування стала польська говірка, а на офіційному рівні – польська мова. Можливо, саме тому й сьогодні ставлення до поляків у Житомирі доброзичливе. Не випадково саме на Житомирщині польська діаспора залишається найбільшою в Україні – вона має свої культурні та духовні осередки, які є показовою складовою громадського життя житомирян. Однак що стосується сіл Житомирщини, як, власне, й інших сільських регіонів колишньої Київської Русі, то їх мешканці зберегли мову пращурів. І хоча за часом вона також змінювалася, однак коріння давньоруської мови в ній залишилися.

У своїх спогадах про Житомир Володимир Васильович часто звертається до легенди, що має поширення серед житомирян. Йдеться про історію походження назви скелі «Голова Чацького» над річкою Тетерів. Ця гранітна скеля має вершинний камінь, схожий за формою на людську голову. Цей камінь – пам'ятка природи, що утворилася внаслідок вивітрювання скельних порід. За версією,

менш романтичною, яку, однак, поділяє В. В. Голіна, профіль каменю нагадує голову польського правника та мецената Тадеуша Чацького, який зробив помітний внесок в історію становлення міста Житомира. А, отже, на честь цього діяча минулих часів скеля й отримала відповідну назву.

У своїх розмовах з Володимиром Васильовичем ми зверталися не лише до спогадів про Житомир. Це були й огляди сучасної літератури, обговорення віршів «звучних» поетів «відлиги» 60-х років, а також звернення до модних митців живопису кінця ХІХ сторіччя. Я йому розповідав про своє захоплення полотнами імпресіоніста Вінсента ван Гога, особливо мене приваблює серія його картин «Соняшники» – яскраві, наповнені сонячними відблисками. Якось, коли ми з ним вели мову про цього митця живопису, він неочікувано поправив мене, сказавши, що Ван Гог – експресіоніст. Мені здалося, що він обмовився. Із поваги до В. В. Голіни я промовчав. Однак, пам'ятаючи ту розмову, звернувся до довідкової літератури та виявив, що Володимир Васильович певним чином мав рацію. Творчість Вінсента ван Гога лежала в основі нової для того часу течії живопису – експресіонізму, яскравими представниками якої були Едвард Мунк, Амедео Модільяні та багато інших митців.

В. В. Голіна належить до кола читачів художньої літератури. Захоплення читанням книг йому притаманне з молодих років. Із задоволенням він

згадував часи, проведені в читальному залі Житомирської обласної бібліотеки. Це одна з найстаріших бібліотек України, яку було відкрито в 1866 році як публічну бібліотеку губернського центру. Затишна зала, окремі столи для кожного читача, ввічливе ставлення бібліотекарів до відвідувачів. Я теж бував у цій бібліотеці – і коли навчався в будівельному технікумі, і коли готувався до вступу до Харківського юридичного інституту. Володимир Васильович не оминув увагою й бібліотеки Харківщини. У науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка він готував свою кандидатську дисертацію, а під час відпочинку звертався до художньої літератури. Почасту я бачив його з літературними журналами в руках і в читацькій залі бібліотеки Інституту.

Однак зрозуміло, що головним стрижнем життя стала для В. В. Голіни наукова робота. Свій науковий шлях він розпочав, вступивши до аспірантури Інституту. Спочатку його зарахували на заочну форму навчання, а з 1969 року – на денну. Науковим керівником йому призначили професора Володимира Сергійовича Трахтерова – відомого в Україні та й на теренах колишнього СРСР фахівця в галузі кримінального права. На той час професору В. С. Трахтерову було 83 роки. В Інституті Володимир Сергійович почав працювати з 1921 року. Тоді цей заклад, створений на базі

юридичного факультету Харківського університету, іменувався Харківським інститутом народного господарства. Науковець фактично пройшов разом з Інститутом увесь доволі складний шлях становлення та розвитку вищого навчального закладу, який на час навчання В. В. Голіни в аспірантурі вже був визнаним провідним центром підготовки професійних юристів. Багато років професор Трахтеров очолював кафедру кримінального права. Під його науковим керівництвом були підготовлені та захищені кандидатські дисертації Н. П. Грабовською («Кримінально-правова боротьба з розкраданням соціалістичної власності. (Закон 7 серпня 1932 р.)»), П. Ф. Яшиновою («Питання призначення покарання за сукупності злочинів в радянському кримінальному праві»), В. В. Сташисом («Боротьба зі спекуляцією в радянському кримінальному праві»), Л. М. Сугачовим («Відповідальність за образу в радянському кримінальному праві»). Про його діяльність з керівництва підготовкою наукових доповідей студентами та кандидатських дисертацій аспірантами з повагою згадував професор Марко Ігоревич Бажанов у розмовах з В. В. Голіною. Для М. І. Бажанова професор В. С. Трахтеров фактично був першим учителем, який увів обдарованого студента у світ знань науки кримінального права. З часом, надаючи належне працям В. С. Трахтерова з питань

осудності та неосудності у кримінальному праві, М. І. Бажанов та В. В. Сташис підготували та опублікували у 1992 році розгорнутий історичний нарис у вигляді навчального посібника про цей напрям творчості вченого.

В. В. Голіна з повагою та пошаною до вчителя згадує роки навчання в аспірантурі. Обсяг наукових джерел, які рекомендував йому опанувати вчитель, починався з праць відомих вчених ХІХ – початку ХХ століття: Н. Д. Сергієвського, М. В. Духівського, М. А. Неклюдова, О. Ф. Кістяківського та інших. Мабуть з того часу у В. В. Голіни сформувалася повага до вчених часів минулих століть, що формували витоки сучасного кримінального права, а потім, коли він поглиблено став займатися кримінологією, й до вчених – фундаторів різноманітних кримінологічних учень, це: Ч. Беккарія, І. Бентам, Р. Гарофало, А. Геррі, А. Кетле, Ч. Ломброзо, Е. Феррі та багато інших.

Треба зауважити, що стосунки між вчителем та учнем не були безхмарними. Все-таки давалися взнаки характер, вік та непростя школа життя вчителя, а тому, за порадою Володимира Володимировича Сташиса, В. В. Голіна з важливих питань, що вимагали авторитетного вирішення, звертався до Марка Ігоровича Бажанова. Зокрема, з питань теми дисертації. Не можу сказати напевне, як саме вплинув на вибір теми дисертації

В. С. Трахтеров, але з розмов із Володимиром Васильовичем випливає, що тему дослідження «Погашення та зняття судимості за радянським кримінальним правом» він обрав самостійно. За підтримкою він звернувся до М. І. Бажанова, який схвалив намір аспіранта. По суті, М. І. Бажанов став для В. В. Голіни другим вчителем, на що він із вдячністю наголошує у своїх спогадах про роки навчання в аспірантурі. Варто зазначити, що таке ставлення до професора М. І. Бажанова було й у мене, як і в більшості аспірантів та молодих викладачів кафедри. Всі ми вважали його своїм учителем, незалежно від того, чи було його офіційно призначено науковим керівником пошукувача наукового ступеня. Він діяв із щирого бажання допомоги стати на ноги майбутньому науковцю. Його поради, а особливо робота над нашими рукописами, вражали чіткістю оформлення відповідного наукового судження.

У грудні 1972 року Володимир Васильович успішно захистив кандидатську дисертацію. За традицією герой такої події запрошував членів кафедри, членів вченої ради, офіційних опонентів, родичів та друзів на «прийняття». І хоча організація такого заходу вимагала від дисертанта часу на підготовку та й значних коштів на його проведення, усе відбувалося пристойно – з відчуттям поваги до колективу та вдячності до всіх, хто брав

участь у цій, по суті, публічній події. Однак за кілька днів до захисту В. В. Голіною дисертації в радянській державі, по суті тоталітарній, з волі її керівництва, була оголошена кампанія боротьби з пияцтвом та алкоголізмом, а за цим й заборони на проведення публічних заходів, фактично будь-яких, пов'язаних із вживанням спиртних напоїв. Урешті-решт це, на перший погляд, блага державне рішення призвело до непередбаченого наслідку – поширенню в суспільстві, особливо серед молоді, вживання наркотиків. Явище, яке в Україні мало лише поодинокі прояви, набуло ознак масового негативу, небезпечного для здоров'я людей, а також призвело до зростання злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, що й досі залишається доволі поширеним.

Отже, керівництво Інституту, керуючись вказівками зверху, заборонило «прийняття». Тим не менш, воно відбулося – у вузькому колі, на квартирі доцента кафедри Анатолія Олексійовича Пінаєва: чотири сім'ї (вісім осіб), серед яких були і я з дружиною – Валентиною Іванівною. Більшість членів кафедри, хоча й були запрошені, не прийшли – не наважилися порушити заборону, хоча проведення «прийняття» на квартирі виглядало справою суто приватною. Утім, в умовах тотальних обмежень навіть така форма проведення заходу могла обернутися для його учасників небажаними наслідками.

Після завершення аспірантури В. В. Голіна у листопаді 1972 р. був переведений на кафедру кримінології та виправно-трудового права (з червня 2000 року – кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права). Проїшов шлях від асистента до завідувача кафедри, яку очолював протягом 19 років – до 2015 року. Надалі працював професором цієї кафедри до червня 2019 року. За цей час захистив у 1994 році дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Спеціально-кримінологічне попередження злочинності (теорія і практика)».

Першу наукову статтю з кримінології на тему «Понятие криминологической профилактики преступлений и классификация ее мер» опублікував у науковому збірнику «Проблемы социалистической законности», 1980 р., № 5. Поступово здобував визнання як провідний кримінолог України. А тому в березні 2002 року був обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (тепер – Національна академія правових наук України). У 2004 році йому присвоєне почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України», а у 2012 році він став лауреатом Державної премії України у галузі науки і техніки за п'ятитомне видання «Правова система України: історія, стан та перспективи» (Харків: «Право», 2008 р.), підготовлене групою визнаних вчених-правників України.

Прихильність до фундаментальності та бажання масштабніше розкрити свій творчий потенціал зумовили рішення Володимира Васильовича працювати в Інституті вивчення проблем злочинності Академії правових наук України (тепер – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України) спочатку за сумісництвом, а з червня 2019 року – на постійній основі. У 1998 році він очолив у цьому інституті сектор попередження злочинності серед неповнолітніх та молоді, з 2007 року – завідувач сектору дослідження проблем запобігання злочинності, з травня 2010 року – завідувач відділу кримінологічних досліджень. Починаючи з квітня 2015 року й донині він працює в Інституті головним науковим співробітником, керує розробкою тем фундаментальних досліджень з найактуальніших кримінологічних проблем сьогодення.

Я поцікавився останніми науковими напрацюваннями шановного всіма нами вченого, зважаючи й на поважний вік Володимира Васильовича. У 2021–2024 роках він очолював розробку фундаментальної теми «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту України». За підсумками наукової роботи була підготовлена та опублікована монографія «Стратегія забезпечення дорожнього руху в Україні: виклики, проблеми, рішення» (Харків:

«Право», 2024. – 432 с.). Вступ, а також значна кількість розділів та підрозділів цієї праці виконані В. В. Голіною одноособово. Настав 2025 рік – рік 90-річчя з дня народження Володимира Васильовича Голіни. Маститий учений разом із завідувачем відділу кримінологічних досліджень М. Г. Колодяжним бере під керівництво розробку на період 2025–2027 років фундаментальної теми «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання». За короткий час у межах цієї проблематики публікує наукову статтю «Деякі питання запобігання криміногенним викликам у трансвоєнному соціумі України (теоретико-прогностичний аспект). Частина 1» (Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. Харків: Право. 2025. Вип. 49), а також три тези наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях. Воістину, творчим можливостям В. В. Голіни немає меж.

Розмірковуючи над творчими досягненнями та силою духу науковця, повертаюся до часів його навчання в аспірантурі при кафедрі кримінального права Інституту. Біля витоків його творчого шляху стояли два великі вчителі – професори Володимир Сергійович Трахтеров і Марко Ігорович Бажанов, які надихнули його на цей шлях. Подальших Вам, Володимире Васильовичу, творчих успіхів і життєвих благ!